

Michael Ophovius

Door Rubens geportretteerd

Paul Huys Janssen

Het Noordbrabants Museum heeft van het Mauritshuis het portret van de Bossche bisschop Michael Ophovius in bruikleen gekregen. Ophovius speelde een belangrijke rol tijdens het beleg van 's-Hertogenbosch in de zomer van 1629.

De in 1570 in 's-Hertogenbosch geboren Michael Ophovius trad in 1585 in bij de Dominicanen in het Sint-Paulusklooster in Antwerpen. Zijn ouderlijk huis stond in Den Bosch in de Fonteinstraat, waar zijn vader een weverij had en een textielhandel dreef. Michael studeerde in Leuven theologie en wijsbegeerte en werd in 1593 tot priester gewijd. Daarna studeerde hij nog in Bologna en hij promoveerde in 1600 in Leuven op de godgeleerdheid. In 1608 werd hij tot prior gekozen. In die jaren woede de Tachtigjarige Oorlog en ook Ophovius werd daarbij betrokken. In de Republiek der Verenigde Provinciën was het openbaar uitoefenen van het katholieke geloof verboden. Katholieke kerken werden overgedragen aan de gereformeerden en katholieke priesters mochten hun ambt niet meer uitoefenen. Vanuit het zuiden, maar ook uit heerlijkheden zoals Megen, werden in het geheim priesters naar de Republiek gestuurd om de katholieke bevolking bij te staan; dit is bekend geworden als de Hollandse Missie. Ophovius richtte zendelingenorganisaties op in de Republiek, maar ook in Noorwegen en Zweden, en reisde regelmatig naar het noorden om daar te preken. In 1615 werd hij speciaal belast met de dominicaanse missie voor de Republiek. In 1623 werd hij door de gouverneur van Heusden, die aan de kant stond van de gereformeerde Nederlanders, gevangen genomen en in de Gevangenpoort in Den Haag opgesloten. Pas in november 1624 werd hij vrijgelaten en mocht hij terugkeren naar Antwerpen. Bij deze actie speelde landvoogdes en aartshertogin Isabella, de vertegenwoordiger van

Peter Paul Rubens, portret van Michael Ophovius, ca. 1615-1617.

Olieverf op doek, 111,5 x 82,5 cm

Bruikleen Koninklijk Kabinet van Schilderijen Mauritshuis, Den Haag aan het Noordbrabants Museum, 's-Hertogenbosch.

het Spaanse gezag in Brussel, een bemiddelende rol. Zij zorgde ook voor zijn benoeming tot bisschop van 's-Hertogenbosch in 1626.

Bisschop Ophovius – tussen de Bossche maagd en Frederik Hendrik – kijkt hier niet erg vrolijk. Hij ging in ballingschap. Niettemin zegent hij de huwelijksverbintenis tussen de Prins van Oranje en 's-Hertogenbosch. Neerlands volk juicht het nieuwe paar toe! Verliezer Grobbendonck wordt voorgesteld als de vader van de bruid, die zijn dochter moet afstaan. Het 'Hollands triomftonneel' werd in 1633 vervaardigd. (Foto: Stadsarchief naar gravure in UvT, Brabant Collectie)

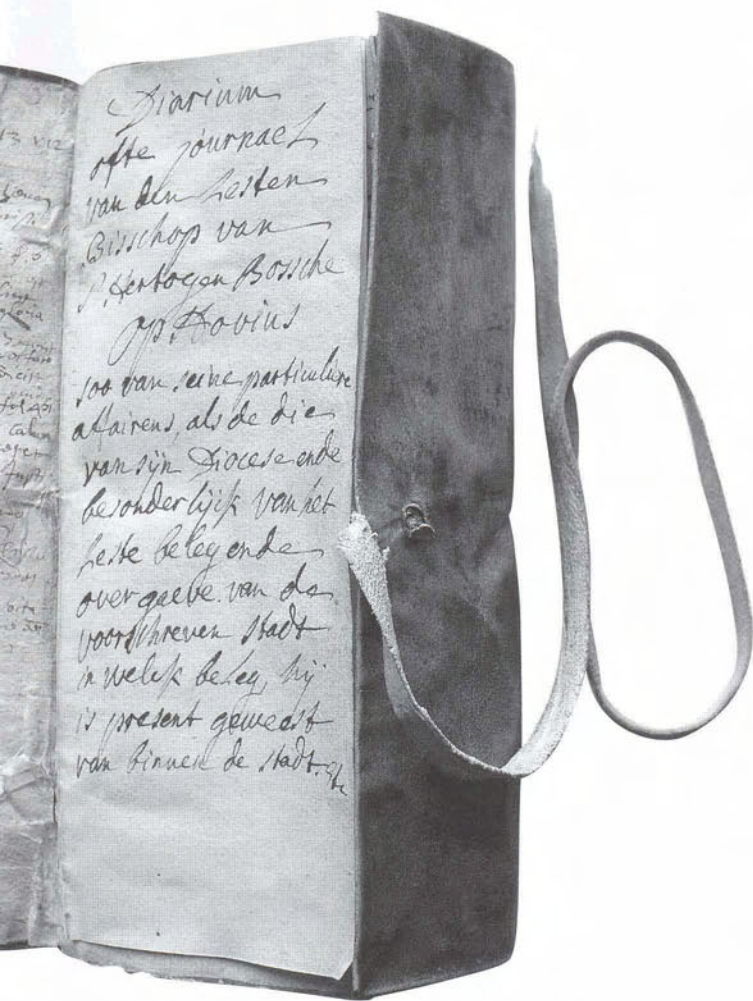
Enkele jaren later, op 25 maart 1629, gaven de Staten-Generaal in Den Haag hun goedkeuring aan een militaire onderneming van prins Frederik Hendrik met als doel het veroveren van 's-Hertogenbosch op de Spanjaarden. Op 1 mei vestigde de stadhouder zijn hoofdkwartier in Vught en hierna begon het beleg van 's-Hertogenbosch. De stad werd verdedigd onder leiding van de militaire gouverneur Anthonie Schets, heer van Grobbendonck. In de

loop van de zomer van 1629 werd al duidelijk dat de stad het beleg zou gaan verliezen. Grobbendonck wilde het beleg rekken om zijn eer en carrière zoveel mogelijk veilig te stellen. De Bossche burgers vreesden echter voor een bloedbad als niet snel aan de eisen van Frederik Hendrik zou worden voldaan. Zij vroegen bisschop Ophovius om voor hun belangen op te komen en een bemiddelende rol te spelen. De belangrijkste gebeurtenissen heeft hij in een dagboek opgetekend.

Het stadsbestuur bracht op 9 augustus 1629 een bezoek aan Ophovius met het verzoek een brief te schrijven aan de aartshertogin om haar uit te leggen hoe ernstig de situatie was. Er was nog maar nauwelijks buskruit om de stad te verdedigen en één van de militaire bevelhebbers was enkele dagen daarvoor overgelopen naar het kamp van Frederik Hendrik met medeneming van alle kennis over de verdediging van de stad. Het lukte echter niet om een brief de stad uit te smokkelen. De situatie werd almaar penibeler.

Op 30 augustus beklom Ophovius de toren van de Sint-Jan. Hij zag de vijandelijke troepen staan voor de Vughterpoort ten westen van de stad en voor de Hinthamerpoort aan de andere kant. Maar er was nergens een teken van een ontzettingsleger dat de stad zou komen bevrijden, zoals bij geruchte was vernomen. Een dag later kwam er weliswaar een brief van de aartshertogin, maar ze stuurde geen troepen en riep slechts op te volharden tegen de belegering. Om de druk te vergroten begon het leger van Frederik Hendrik in die dagen met het opblazen van bolwerken en huizen aan de rand van de stad.

Op 11 september 1629 begonnen de onderhandelingen over de overgave van de stad. Zowel de stad als het leger van prins Frederik Hendrik stelden voorwaarden, maar het was duidelijk dat de stad weinig te eisen had. Het belangrijkste doel was het voorkomen van gewelddadige straffen door het leger. Op 12 september arriveerde vanuit Den Haag de voltallige Vergadering der Staten-Generaal in Vught om 'live' de overwinning bij te wonen. Ook vele Europese edelen en diplomaten wilden deze historische gebeurtenis niet missen en reisden af naar Vught. Daar voegde ook prinses Amalia van Solms, de echtgenote van Frederik Hendrik, zich bij haar man. De dag daarna nam ook bisschop Ophovius deel aan de onderhandelingen in het legerkamp en weer een dag later, op 14 september, werd het capitulatieverdrag getekend. Frederik Hendrik tekende namens de Staten-Generaal en Ophovius en andere afgevaardigden namens de stad 's-Hertogenbosch. De levens van de soldaten van Grobbendonck, van

Eerste bladzijde van Ophovius' 'Diarium'. Waarom de 'bezorger' van het dagboek 'lesten bisschop van s Hertogen Bosche' noteerde is onduidelijk. Het dagboek berust in het archief van het Bisdóm 's-Hertogenbosch. (Foto: Stadsarchief/Jac. Biemans)

de in de stad aanwezige geestelijken en van de burgers bleven gespaard.

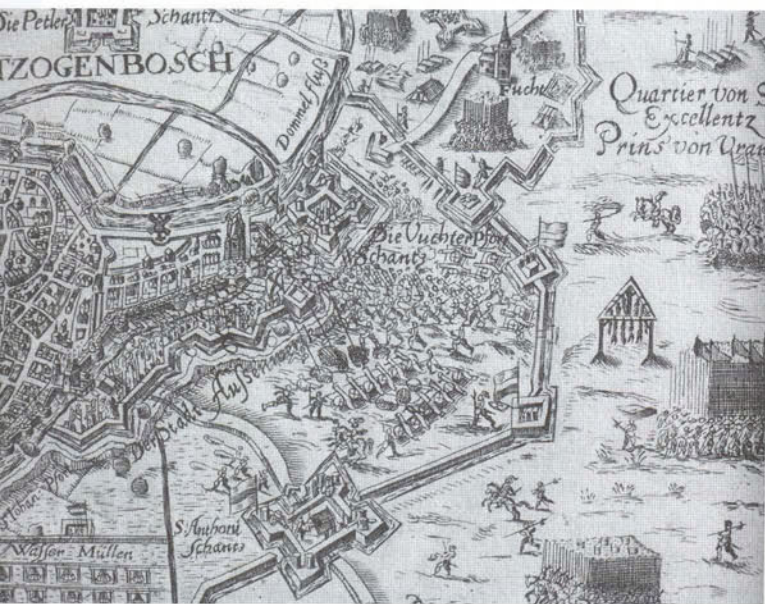
Op 17 september verliet het garnizoen de stad en ook de eerste priesters en kloosterlingen, met name de Jezuïeten vertrokken die dag, onder het oog van vele vorstelijke toeschouwers. Bisschop Ophovius bleef daarna nauw betrokken bij de afwikkeling van zaken. Hij stond daarbij in contact met Frederik Hendrik en Amalia van Solms. Hij moest gelaten toezien dat de Sint-Jan werd overgedragen aan de gereformeerden die daar al op 19 september een plechtige dankdienst hielden. Op 22 september bracht Ophovius een bezoek aan Amalia van Solms in Vught. Twee dagen later kwam zij in gezelschap van Frederik Hendrik op bezoek in het bisschoppelijk paleis. De prins bleef nog tot 22 oktober in

's-Hertogenbosch kwartier houden. Ophovius verliet de stad een maand later, op 20 november. Ook al was hij uit zijn geboortestad verbannen, toch bleef Ophovius de titel van bisschop van 's-Hertogenbosch voeren. Zo weigerde hij de bisschopszetel van Brugge die hem werd aangeboden. Hij is in 1637 in Lier gestorven en ligt begraven in de Sint-Pauluskerk te Antwerpen.

Het portret van Michael Ophovius is geschilderd door de beroemde Antwerpse meester Peter Paul Rubens (Siegen 1577 – 1640 Antwerpen). Het is ontstaan in de periode 1615-1617 toen zowel de toekomstige bisschop als de schilder in Antwerpen woonde. Het portret toont Ophovius in het ordegewaad van de Dominicanen. Hij draagt een witte wollen tuniek, een scapulier en schoudermantel, met daaroverheen een zwarte mantel met kap. Met de linkerhand houdt hij de mantel vast en met de rechter maakt hij een uitnodigend gebaar richting

Bisschop Ophovius begon en eindigde zijn geestelijke loopbaan in het Dominicanenklooster te Antwerpen. Zijn grafombe bevindt zich in de Sint-Pauluskerk, de oude kerk van dit klooster. Dit kerkgebouw werd in 1968 zwaar geteisterd door brand maar is inmiddels volledig gerestaureerd.

Oorlogsgeweld of het 'wonder van St. Antonie', zoals verhaald in de kroniek van St. Geertrui:

'Eodem dito - 18 juli 1629 - wiert een soldaet op de Clijn Schans int hoofd geschooten, dat de herssenen daeruijt liepen, soo dat hij van zijn selven niet en wist, ende men conde oock niet anders sien ofte hij was doodt, waerover sijn cameraden hem brochte naer de Cruyschbroederen kerchoff ende hem in een kiste leggende om hem te begraven; ende doen sij hem wilde int graft leggen, doen riep hij. Ende de kist opende stack hij handen en voeten om hoogh ende reesch uijt de kiste tot groote verwonderinge van sijn cameraden; ende sij lijdten hem onder de armen naert Groot Gasthuys om verder te worden genesen.'

Met de Kleine schans is fort St. Anthonie bedoeld.

Deze Duitstalige gravure toont een andere episode uit het beleg, namelijk hevige aanvallen bij de Vughterpoort. Daar stonden ook veel kanonnen opgesteld. De 'S. Anthoni Schantz' is eveneens ingetekend, maar wel op een verkeerde plek.

(UvT, Brabant Collectie)

de toeschouwer. Het is ook een retorisch gebaar in die zin dat het verwijst naar de preken die Ophovius als priester hield.

Er bestaat nog een ander portret van bisschop Ophovius, dat nagenoeg identiek is aan het schilderij uit het Mauritshuis. Dat tweede portret, dat eigendom is van een Belgische verzamelaar, was in 1990 te zien op de tentoonstelling *In Buscoducis* in het Noordbrabants Museum. Volgens sommigen zou het eveneens een origineel van Rubens zijn, of zelfs beter dan het schilderij uit Den Haag. De belangrijkste kenners

van het werk van Rubens menen evenwel dat het hier getoonde werk het beste is.

Het schilderij hing in het dominicaner Sint-Paulus-klooster in Antwerpen tot het aan het eind van de achttiende eeuw werd verkocht. Het werd daarna enkele malen in Antwerpen te koop aangeboden en in 1822 werd het in opdracht van koning Willem I gekocht voor het Mauritshuis.

Koning Willem I had enkele jaren daarvoor een belangrijk deel van de stadhouderlijke verzameling aan de staat geschonken. Deze collectie vormt de kern van het Mauritshuis. In de periode 1817-1829 steunde de koning de aankoop van nog meer schilderijen voor het museum. Daarbij werd gelet op de artistieke kwaliteiten en/of het historische belang. Het portret van Ophovius door Rubens voldeed uitstekend aan beide criteria. Het heeft jarenlang een eigen plaats gehad in de vaste presentatie in het Mauritshuis en gold lange tijd als één van de beste portretten door Rubens in Nederlands bezit. In 2003 werd dit overtroffen door de aankoop van twee magistrale portretten van een man en een vrouw, mogelijk Peter van Hecke en Clara Fourment. Rubens schilderde deze werken omstreeks 1630. Zij nemen nu een prominente plaats in de zalen van het Mauritshuis in en zo werd Ophovius naar het depot 'verbannen'. Het is een bijzondere geste dat het Mauritshuis dit portret nu aan het Noordbrabants Museum in bruikleen heeft gegeven, in de wetenschap dat bisschop Ophovius nergens beter thuishoort dan in 's-Hertogenbosch.

Literatuur

- *Het Beleg van 's-Hertogenbosch in 1629* ('s-Hertogenbosch 1979), catalogus tentoonstelling Noordbrabants Museum, pp. 30-35 en cat.nr. 14.
- H. Vlieghe, *Rubens Portraits of Identified Sitters painted in Antwerp* (Londen 1987) pp. 139-143, cat.nr. 126.
- A.C.M. Koolen in A.M. Koldewij, *In Buscoducis 1450-1629, Kunst uit de Bourgondische tijd te 's-Hertogenbosch. De cultuur van late middeleeuwen en renaissance* ('s-Hertogenbosch/Den Haag 1990), catalogus tentoonstelling Noordbrabants Museum, cat.nr. 173.
- N. Büttner in *Peter Paul Rubens, Barocke Leidenschaften* (Braunschweig 2004), catalogus tentoonstelling Herzog Anton Ulrich-Museum, pp. 256-258, cat.nr. 57.
- B. Broos & H. Vlieghe in *Portraits in the Mauritshuis* (Den Haag/Zwolle 2004), catalogus tentoonstelling Mauritshuis, pp. 234-238, cat.nr. 52.